

פלגינן בעידי קידושין

ראשי הפרקים

- א. פלגינן דיבורא בעדות האיש שנתקדשה לו
- ב. לקצות החושן אין פלגינן דיבורא בעדות קידושין
- ג. עדות קידושין- פרטי סיפור או מעשה קידושין
- ד. ההבדל בין עדי קידושין לקיום שטר
- ה. הפרטים הדרושים בעדות קידושין כוללים עדים
- ו. ש"ך: אין פלגינן דיבורא בנוגע
- ז. חידושי הרי"מ: ע"י קבלת העדות יתברר שהיא אשתו
- ח. לרשב"א תלוי באופן חלוקת הדיבור

א. פלגינן דיבורא בעדות האיש שנתקדשה לו

בקידושין (סה,א), ונפסק בשו"ע (אבה"ע מב)- אין דבר שבערוה פחות משנים, והמקדש בעד אחד אינו קידושין (אולי רק מדרבנן).¹ המהרי"ל דיסקין (מובא בחידושי הגר"ח על הש"ס) מקשה מדוע במקרה שמודה גם הבעל שהיו קידושין נקבל עדות שניהם לענין זה שהאשה היא אשת איש, ולא נקבל רק את זה שהיא מקודשת לו. מדוע לא נאמר פלגינן דיבורא?²

המהרי"ל דיסקין אומר- פלגינן דיבורא יכול לגרום שנקבל חלקית עדות מסוימת אך לא יכול לייצר סיפור חדש. לדברי העד האחד הקידושין היו בפני עד אחד, וגם הבעל מודה לכך. לא ניתן א"כ לומר 'פלגינן דיבורא' ולומר שהיו קידושי האשה בפני שניים. נמצא שע"י הפלגינן אנו רוצים לחדש עדות חדשה ולא רק להחיות עדות שלא קיבלנו אותה.

¹ אפילו אם שניהם מודים שהיה כך, ואין אפילו שואי אנפשיה חתיכא דאיסורא כיון שלדברי שניהם אין כאן קידושין שהיו בפני עד אחד.

² כע"ז מקשה רע"א בהגהות על הרמב"ם (גירושין יב, י) בשנים שהגיעו עם אשה ממדינת הים וכל אחד מהם טוען שהיא אשתו, שהדין הוא שהאשה מותרת, מדוע לא נאמר פלגינן דיבורא של כל אחד מהם והאשה תהיה עכ"פ אשת איש. ולכאורה כל הפתרונות לקמן שייכים גם לקושיתו.

אולם קשה על כך מהמקרה המובא בהלכה מיד לאחר מכן - עד אחד מעיד שהיו קידושין בפני שניים, והבעל מעיד שהיו קידושין בפני שניים, והאשה מכחישה³ - האשה מותרת, כי למעשה יש לפנינו רק עד אחד שמעיד על כך שהיו שני עדים, ואין דבר שבערוה פחות משניים. לדברי המהרי"ל דיסקין, כאן היה עלינו לומר על דברי הבעל 'פליגין דיבורא', כיון שאין בכך יצירת סיפור חדש של עדות שניים, כי זו העדות שמעיד עליה העד האחד. ומדוע אי"כ לא מחלקים את עדות הבעל?

לכן מיישב הגר"ח באופן הבא:⁴ פליגין דיבורא שייך לומר דוקא כאשר אלו שני דיבורים שאינם תלויים אחד בשני. איסורו של הרובע אינו תלוי במי הנרבע, ובכל מקרה חייב מיתה. לכן 'פלוני רבעני' אלו שני דיבורים העומדים לעצמם, וניתן לקבל מהעד רק אחד מהם - 'פלוני רבע'. אולם בקידושין, העדות שאשה פלונית מקודשת לזה, זה חלק מעדות אחת - הקידושין ולמי מקודשת. לכן לא שייך לחלק את עדות הבעל האומר - האשה מקודשת לי, ולקבל שמקודשת לאיש אחר, כי לא מחלקים עדות אחת לשניים אלא רק שתי עדויות.⁵ אשת איש של ראובן ואשת איש של שמעון זו מהות אחרת.

ב. לקצות החושן אין פליגין דיבורא בעדות קידושין

ראינו בשיעורים הקודמים את דברי קצוה"ח בסי' נב. קצוה"ח הביא דברי מהרי"ט אודות עדי קידושין באופן שעברו על חרם, והמהרי"ט דן אם הקידושין נפסלים כי היו בפני פסולי עדות, ודנו האם נפסלו העדים בסוף המעשה או שתוך כדי המעשה כבר פסולים.

המהרי"ט הוסיף שאם אם נאמר שנפסלו בסוף המעשה וכשהיו עדי קיום היו כשרים והקידושין תקפים, אך את עדותם בבי"ד שראו את הקידושין לא נוכל לקבל כי כעת הם מספרים על עצמם מעשה רשע - שמעידים שהיו עדי קיום בקידושין באופן שעוברים על חרם, ואין אדם משים עצמו רשע! דוחה המהרי"ט ואומר שאנו חולקים עדותם: מקבלים את עדותם לגבי הקידושין

³ אם מודה אסורה משום שויה אנפשה חתיכא דאיסורא.

⁴ אולי כוונתו להסביר את דברי המהרי"ל.

⁵ ברור שעדים שמעידים שראו אשה מתקדשת לאדם מסויים ואינם יודעים מיהו, האשה אשת איש, אך עכ"פ העדות היא שנתקדשה לאדם מסויים, וזהו חלק מהעדות.

אך לא מקבלים את עדותם ביחס לאופן בהם נעשו הקידושין, כי בזה שמים עצמם רשעים, ונניח שהעדות נעשתה בכשרות.

קצוה"ח דוחה ואומר: אם אנו סוברים שהעדים נפסלים תוך כדי הקידושין במצב שבהיותם עדי קידושין עוברים על איסור, הרי שכאשר מעידים על כך בבית הדין לא אומרים בכלל שהיו קידושין, וכיון שעל פי דבריהם לא היו כאן קידושין לא נאמר פלגינן דיבורא וניצור קידושין 'יש מאין' שלא על פי עדותם.

נתה"מ מקשה על קצוה"ח, שלדבריו במקרה בו עדים מעידים על מעשה קידושין רק שמוסיפים העדים שהם רשעים ופסולים לעדות, לא נקבל את דבריהם על הקידושין כי לדבריהם עצמם לא היה תוקף לקידושין אלו. וטוען הנתיבות שבודאי שנקבל עדותם, כי לא ניתן לקבל את דבריהם שהם רשעים, שאין אדם משים עצמו רשע! ופשוט לנתיבות שבודאי שנאמר כאן פלגינן דיבורא ונשמע רק את עדותם שפלוני קידש פלונית בפנינו. כיון שאין אנו שומעים עדותם על עצמם אין כאן יצירת סיפור חדש כי לא שמענו בכלל את עדותם על עצמם!

ג. עדות קידושין - פרטי סיפור או מעשה קידושין

אפשר להבין שנקודת מחלוקתם היא בגדר עדות על קידושין - הנתיבות סובר שעדות על קידושין היא עדות על פרטים - שראו שפלוני אומר לפלונית התקדשי לי בפרוטה זו וכו' (ובית הדין הם המסיקים שיש כאן קידושין), ולכן אין כאן חידוש של עדות כאשר אנו מחלקים את דיבורם כאן; אולם הקצות סובר שעדות על קידושין בבית דין היא 'ראינו קידושין', כלומר - מעשה קידושין (ולא פרטי הסיפור אלא שם המעשה), וכאן אינם מעידים על כך כי טוענים שהיו פסולים ולא היה כאן מעשה קידושין.

כהבנה זו, שהעדים מעידים על מעשה קידושין, מצאנו בשו"ת נו"ב (תנינא אה"ע עז), כפי שמביאו בשער"י (ז, יב),⁶ בעדי קידושין שמעידים שקידש פלוני את פלונית בחפץ שלדעתם הוא גזול ואינו שלו. לדבריהם עצמם אין קידושין, וסובר הנו"ב שאפילו אם התברר בעדים שאין החפץ גזול, אינה מקודשת, כיון שסברו עדי הקידושין שהחפץ גזול לא העידו בדבריהם על כך שהיה מעשה קידושין אלא רק על פרטי סיפור של נתינת חפץ מפלוני לפלונית.

⁶ הובא גם בפת"ש (אבה"ע כח, ג).

ר' שמעון עצמו אינו מקבל הבנה זו בדברי הנו"ב, אך מציע לאור הבנה זו להסביר את מחלוקת הקצות והמהרי"ט.

ד. ההבדל בין עדי קידושין לקיום שטר

הנתיבות מקשה על קצוה"ח מכתובות (יח,ב). עדי קיום המעידים: 'כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו'. אם אומרים אנוסין היינו מחמת נפשות מקבלים דבריהם, אך אם אומרים שהיו אנוסין מחמת ממון הרי הם רשעים שחתמו בשקר בגלל הפסד ממון ואין אדם משים עצמו רשע, ולכן אין פוסלים את השטר על פיהם.

הגמרא אומרת שהשטר מקוים- כלומר, קיבלנו את דבריהם שחתמו ולא קיבלנו את דבריהם שחתמו באונס. הנתיבות מקשה: הרי לדברי העדים אין השטר טוב, וכיצד אנו יוצרים יצירה חדשה על פי פלגינן פלגינן דיבורא, ואומרים שיש כאן שטר מעליא?⁷

טבעת החושן מיישב דעת קצוה"ח (וכתב שראה שכבר כתב כן בשער"י ז, יג) באופן הבא. אם היו עדים שהאיש והאשה לא ידעו עליהם אינם נחשבים עדי קיום בקידושין. הריטב"א (קידושין מג, הו"ד באבנ"מ מב) מביא שני נימוקים: א. עדי חלות הם חלק ממעשה הקידושין וצריכים האיש והאשה לדעת מהם. ב. יכולה האשה לטעון שלא התכוונה להתקדש ושתקה רק כי לא היו עדים ולא חששה לצוות.⁸ ומציע טבעת החושן לפי ההסבר השני של הריטב"א, שדברי קצוה"ח אמורים דוקא בעדי קידושין שיכולים האיש והאשה לטעון שלא התכוונו לקידושין כיון שידעו שהעדים פסולים, ולכן לא שייך לומר פלגינן דיבורא.

עוד הוא מוסיף, שאפשר שכל מה שאמר קצוה"ח שלא אומרים פלגינן דיבורא הוא דוקא בקידושין שהעדים הם עדי חלות ובלא דבריהם באמת אין קידושין. אם כן עדותם שהם פסולי עדות היא חלק מהותי מהעדות ולא ניתן לחלקה. אולם בעדי קיום, עצם שעבוד הנכסים אינו בגלל השטר, כיון שהשטר הוא שטר ראייה ולא שטר חלות, אלא עצם ההלוואה היא המחייב.

⁷ לפי ההסבר הנ"ל בדעת קצוה"ח כוונתו רק לעדי קידושין.

⁸ נפקא מינה בין הנימוקים בהיכי תימצי שהיו עדים ולאחר מכן התברר שהם רשעים, והתברר שהיו עדים מאחורי הגדר. לטעם הראשון אין הקידושין חלים, אך לטעם השני לא יכולה האשה לטעון ששתקה כי חשבה שאין קידושין, שהרי חשבה שהעדים הראשונים הם עדים כשרים.

לכן אין השעבוד תלוי בקיום השטר, ופלגינן דיבורא בענין זה אינו נחשב כיצירת דבר חדש.

ה. הפרטים הדרושים בעדות קידושין כוללים עדים

יש אפשרות לחלק חילוק אחר. אף אם לא נאמר שעדות על קידושין היא עדות על 'מעשה קידושין' אלא צירוף פרטי המקרה, עדותם מכילה גם עדות על כך שהיו עדים כשרים שראו את הקידושין (כי בלי עדים אין כאן קידושין) – ופרט זה לא ניתן לקחת מדבריהם, כי הם טוענים שהם פסולים לעדות. אך העדות בעדי קיום היא רק הידיעה שזהו כתבם ותו לא, שזהו המבוקש בתקנת חכמים לקיום השטר. התוספת שחתמו באונס היא תוספת שאינה חלק ממעשה הקיום וניתן לחלקה.

ו. ש"ך: אין פלגינן דיבורא בנוגע

חידושי הרי"מ (אבה"ע סי' מב) תולה את הנידון בפלגינן דיבורא בבעל, במחלוקת אחרת. נחלקו הריב"ש והש"ך (חוי"מ לד, סקכ"ח). הריב"ש טוען שאם לא התקבלה מקצת עדות כיון שבה האדם נוגע בעדותו, אומרים פלגינן ומקבלים את חלקה השני. הש"ך חולק: אומרים פלגינן כדי למנוע את ביטול כל העדות בעקבות ביטול מקצתה. אך אם לא קיבלנו מקצתה בגלל חשש שקר (כגון בנוגע) לא ניתן לחלק את העדות, כיון שיש כאן אדם שאני חושש שמשקר בעדות זו.

לפי זה המקדש בעד אחד והאיש מודה גם כן שקידש בעד אחד, מדוע לא נאמר פלגינן דיבורא בדברי האיש ונאסור את האשה משום אשת איש, כי יש כאן שני עדים שמעידים שהיא אשת איש? מסביר חידושי הרי"מ: הסיבה שלא קיבלנו עדותו בקידושין שקידשה לעצמו היא כי הוא נוגע בעדות, הוא אומר שהיא מקודשת אליו. בפסול נוגע לפי הש"ך לא אומרים פלגינן, ולכן לא נקבל גם את חלק העדות בו אומר שהאשה היא אשת איש.

ז. חידושי הרי"מ: ע"י קבלת העדות יתברר שהיא אשתו

הערה נוספת מעיר חידושי הרי"מ. האומר קידשתי את ביתי ואיני יודע למי קדשתי, כיון שהאב נאמן לומר קידשתי את ביתי- הרי היא אסורה לכל העולם. אם בא אדם אחד ואומר 'אני קידשתי', סובר הר"ן (קידושין סה) שנאמן. ולמרות שאין דבר שבערוה פחות משניים, כאן אין זה דבר שבערוה כי האשה כבר אשת איש לפי הנאמנות שנתנה התורה לאב. אדם זה עושה רק גילוי דעת' ומברר למי מהעולם היא מקודשת.

לפי זה אומר חידושי הרי"מ, שיש עוד סיבה לא לומר פלגינן דיבורא בעדות האיש שהאשה נתקדשה לו ובכך לאוסרה משום אשת איש. שאם נעשה כן נמצא שהיא אשת איש, ודברי האיש שהוא זה שקידש אותה הם רק גילוי מילתא, ובזה אמר הרי"ן שאין צורך בשניים, ואם מתברר שהיא אשתו אי"כ לא נאמן כלל להעיד לגבה, כי נמצא שדבריו שנתקדשה לו התקבלו, ולא ניתן לקבלם כי הוא קרוב בעדות זו. כלומר: אפילו בעדות שהיא מקודשת הוא נוגע, כיון שעל ידה היא יכולה להתקדש לו אחר שיתברר שהיא אשת איש בעדות זו.

ח. לרשב"א תלוי באופן חלוקת הדיבור

עוד יש להעיר שכל הנידון של המהריל"ד ור' חיים תלוי באופן בו פלגינן דיבורא. ראינו בעבר שלפי הרשב"א מחלקים את הדיבור ממש, ולפי הראב"ד חולקים את הנאמנות. לפי הרשב"א שמחלקים את הדיבור, כאשר אומר הבעל: אני קדשתיה לא שייך לחלוק הלשון, כי כבר בתחילה אומר שהוא זה שקידש, ורק אם היה אומר: אשה זו התקדשה לי- היינו יכולים לחתוך את החלק השני של הדיבור ולשמוע 'אשה זו התקדשה'.

וע"ע קוב"ש ב"ב תנג-תנה.